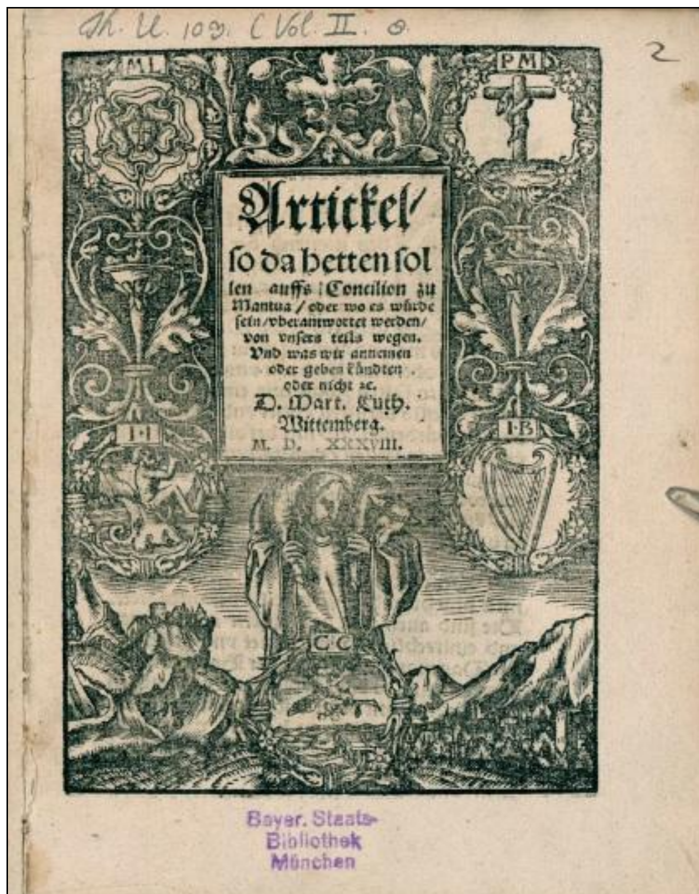

Artickel/
so da hetten sol
len auffs Concilion zu
Mantua/ oder wo es würde
sein/ vberantwortet werden/
von vnsers teils wegen.
Vnd was wir annemen
oder geben kündten
oder nicht ꝛc.
D. Mart. Luth.
Wittemberg.
M. D. XXXVIII.

MAARTEN LUTHER

ARTICKEL

ARTIKELEN

1 5 3 8

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

16 januari 2017

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

Wittenberg, 1538

https://download.digitale-sammlungen.de/BOOKS/download.pl?id=00019218&nr=56

INLEIDING VAN DE VERTALER

Dit werk staat ook bekend onder de naam de ‘Schmalkaldische Artikel’, die in 1537 geschreven zouden zijn.

Linksboven op het omslag staat een roos met een kruis erin: dit wijst op de banden van Luther met de Rozekruisers Orde.

In de titel van het huidige onderwerp van vertaling staat het jaartal 1538. Luther merkt daar op, dat hij het Concilie van Mantua beoogt, of waar het ook mocht worden gehouden. Het Concilie zou oorspronkelijk in 1537 worden gehouden, maar werd toen uitgesteld. Dan rijst de vraag waarom hij dan niet in het omslag heeft laten zetten dat het Concilie van 1537 al van de baan was? Want in 1538 was dat immers bekend, ook bij Luther.

Hij schrijft namelijk in zijn voorwoord: “Aangezien paus Paulus, genaamd de Derde, in het afgelopen jaar een Concilie uitschreef, te houden op Pinksteren te Mantua, en daarna van Mantua heeft weggerukt, zodat men nog niet weet waarheen hij het wil of kan verleggen, en wij voor ons deel moeten voorzien dat wij hetzij ook op het Concilie worden ontboden, of zonder ontbieding verdoemd worden, was het mij bevolen om artikelen betreffende onze leer op te stellen en tezamen te brengen, mocht het tot behandeling komen aangaande wat en in hoeverre wij voor de papisten zouden willen of kunnen wijken, en waar wij uiteindelijk in dachten te volharden en te blijven.”

Maar het blijft vreemd, dat Luther heeft gewacht met een stellingname tot het moment waarop het Concilie werd geschrapt, en dat hij zich toen pas ging prepareren op een volgend Concilie. Wanneer het Concilie van Mantua was doorgegaan, en hij had de artikelen niet gereed gehad, wat had hij dan gedaan als hij op het Concilie ontboden was geworden?

Dat vond overigens pas in 1545 plaats, en werd daarmee het Concilie van Trente.

De indeling van het werk is tamelijk ondoorzichtig. De grammatica schiet op vele plekken tekort, wat vaker het geval is bij deze oude werken.

De tekst geeft enerzijds “geist”, anderzijds “Geist”. Ik heb dit zo gevolgd.

In de voetnoten staat het Latijn zoals dat bij Luther stond, dus in de tekst staat de vertaling.

De tekst citeert uit vele bijbelteksten, maar geen enkel citaat is gemarkeerd. Heb daarom zelf zo goed mogelijk de aanhalings-tekens geplaatst.

Ruud Muschter

HET OMSLAG

Artikelen
die op het Concilie
van Mantua, of waar het ook mocht worden
gehouden, onzes inziens beantwoord
hadden moeten worden. En wat
wij zouden kunnen aannemen
of geven, of niet, et cetera.
dr. Maartin Luther
Wittenberg
1538.

VOORWOORD VAN DR. MAARTEN LUTHER

Aangezien paus Paulus, genaamd de Derde, in het afgelopen jaar een Concilie uitschreef, te houden op Pinksteren te Mantua, en daarna van Mantua heeft weggerukt, zodat men nog niet weet waarheen hij het wil of kan verleggen, en wij voor ons deel moeten voorzien dat wij hetzij ook op het Concilie worden ontboden, of zonder ontbieding verdoemd worden, was het mij bevolen om artikelen betreffende onze leer op te stellen en tezamen te brengen, mocht het tot behandeling komen aangaande wat en in hoeverre wij voor de papisten zouden willen of kunnen wijken, en waar wij uiteindelijk in dachten te volharden en te blijven.

Daarom heb ik deze artikelen tezamen gebracht en onzerzijds beantwoord. Ze zijn ook door de onzen aangenomen en eendrachtig erkend en besloten. Men behoort ze (mocht de paus met de zijnen eenmaal zo koen willen worden om zonder liegen en bedriegen, met ernst en waarachtig een werkelijk vrij Concilie te houden, hetgeen hij toch verschuldigd is) openlijk te verantwoorden en een bekentenis van ons geloof te presenteren. Doch aangezien het Roomse hof zo gruwelijk bevreesd is voor een vrij Concilie en het licht zo schandelijk ontvlucht dat het ook degenen die er deel van uitmaken de hoop heeft ontnomen, als zou het nimmermeer een vrij Concilie leiden en nog veel minder zelf houden, ergert het zich daaraan, zoals te begrijpen is, en heeft het er niet geringe bezwaren tegen, wanneer het eraan merkt dat de paus liever de ganse christenheid verloren en alle zielen verdoemd ziet, dan dat hij of de zijnen zich een weinig willen reformeren en zich aan zijn tirannie enige maat willen laten zetten.

Zo heb ik deze artikelen ondertussen ook direct in openlijke druk aan den dag gegeven, hoewel ik eerder zou kunnen sterven dan dat er een Concilie komt (wat ik goed voorzie en hoop), omdat de schelmen die het licht ontvluchten en dagschuw zijn, zo jammerlijk moeite hebben om het Concilie te vertragen en te verhinderen, opdat degenen die na mij leven en zullen blijven, mijn getuigenis en bekentenis kunnen voorwenden boven de bekentenis die ik daarvoor heb laten uitgaan, en waar ik ook tot nu toe bij gebleven ben en wil blijven, met Gods genade. Want wat moet ik zeggen? Hoe moet ik klagen? Ik ben nog in leven, schrijf, predik en lees dagelijks. Nog bevinden zich zulke giftige lieden niet alleen onder de tegenstanders, doch ook onder valse broeders die deel van ons willen uitmaken, die zich erop toeleggen om op scherpe wijze[1] mijn geschriften en leer tegen mij aan te wenden. Zij laten mij toezien en toehoren, hoewel zij weten dat ik anders onderwijs; en willen hun gif met mijn arbeid sieren en de arme mensen onder mijn naam verleiden. Wat moet er toch van terechtkomen na mijn dood?

Ja, zou ik gemakkelijk alles verantwoorden terwijl ik nog leef? Ja wederom, hoe kan ik in mijn eentje alle muilen van de duivel snoeren? Vooral van hen (die allen vergiftigd zijn) die niet luisteren, noch willen opmerken wat wij schrijven, doch zich er slechts met alle ijver op toeleggen hoe zij onze woorden in alle letters zo schandelijk mogelijk kunnen verdraaien en verderven. Hun laat ik de duivel antwoorden, of uiteindelijk Gods toorn, zoals zij verdienen. Ik denk vaak aan de goede Gerson[2], die twijfelt of men openlijk iets goeds moet schrijven. Doet men het niet, dan gaan vele zielen verloren die men had kunnen redden. Doet men het echter wel, dan is de duivel daar, met onzalige vergiften jegens[3] kwade muilen, die alles vergiftigen en

---

[1] “stracks”.

[2] Vermoedelijk Jean Gerson, 1363-1429, Frans mystiek theoloog en hervormer.

[3] “gen”.

verdraaien, opdat de vrucht verhinderd wordt. Doch wat zij daaraan winnen, ziet men heden ten dage. Want aangezien zij zo schandelijk tegen ons gelogen hebben, en de mensen met liegen hebben willen behouden, heeft God Zijn werk steeds voortgezet; hun aantal steeds kleiner, en dat van ons groter gemaakt; en hen met hun leugens te schande laten worden, en nog steeds voortgaand.

Ik moet een geschiedenis vertellen. Er is hier naar Wittenberg vanuit Frankrijk een doctor gezonden die openlijk zegt, dat zijn koning er zeker en meer dan zeker van is, dat er bij ons geen kerk, geen overheid, geen huwelijkse staat is, doch alles onderling gaat zoals bij het vee, en dat iedereen doet wat hij wil. Welnu, wij zullen ons op de dag voor de rechterstoel van Christen hen aanzien, die zulke grote leugens aan de koning en andere landen door hun geschriften hebben ingebeeld als ijdele waarheid. Christus, ons aller Heer en rechter, weet heel goed, dat zij liegen en gelogen hebben. Het oordeel zullen zij wederom moeten horen, dat weet ik zeker. God bekere tot boetedoening die te bekeren zijn. De anderen zal gezegd worden: eeuwig ach en wee.

En opdat ik weer ter zake kom, zou ik waarlijk graag een echt Concilie zien, waarmede vele kwesties en mensen geholpen zouden zijn. Niet dat wij het nodig hebben, want onze kerken zijn door Gods genade met het zuivere woord en de juiste aanwending van het sacrament, met kennis van allerlei standen en juiste werken zo verlicht en beschikt, dat wij wat ons betreft om geen enkel Concilie vragen, en in dergelijke kwesties van het Concilie niets beters weten te hopen, noch te verwachten. Wij zien daarentegen in de bisdommen overal veel parochies leeg en verlaten, zodat het je hart zou kunnen breken. Toch vragen noch de bisschoppen, noch de domheren ernaar hoe de arme lieden leven of sterven voor wie Christus toch gestorven is. En ze luisteren niet naar hen met wat zij zeggen, zoals een

ware herder met zijn schapen. Daar gruw ik van en het maakt mij bevreesd dat hij ooit een engel naar het Concilie laat gaan over Duitsland, dat ons allen in de grond bederft, zoals Sodom en Gomorra, omdat wij zo vrolijk met het Concilie spotten.

Over dergelijke, nodige kerkelijke kwesties zouden ook in de wereldlijke stand ontelbaar grote aspecten te verbeteren zijn. Er is namelijk onenigheid onder de vorsten en standen. Woeker en gierigheid zijn als een zondvloed ingeslopen en ijdele rechten geworden. Moedwil, ontucht, overmoed met kleden, vreten, spelen, pralen met allerlei ondeugd en slechtheid; ongehoorzaamheid van de onderdanen, het gevolg en de arbeiders. Het handwerk van allen en ook de onderdrukking[4] van de boeren (en wie kan het allemaal vertellen?), hebben zodanig de overhand genomen, dat men het met tien Concilies en twintig rijksdagen niet meer in orde brengt. Wanneer men dergelijke hoofdartikelen van de geestelijke en wereldlijke stand, die tegen God zijn, op het Concilie zou behandelen, zou men daar goed zijn handen vol aan krijgen, zodat men ondertussen wel het kinderspel en narrenwerk van lange rokken, grote plateaus[5], brede gordels, bisschops- en kardinaalshoeden of staven, en dergelijke goochelarij zou vergeten. Wanneer wij van tevoren Gods gebod en bevel in de geestelijke en wereldlijke stand hadden uitgevoerd, zouden wij tijd genoeg vinden om de spijzen, kleding, plateaus en kazuifels te reformeren. Wanneer wij echter dergelijke domkoppen[6] verslinden en daarvoor muggen tonen, de balken laten staan en de splinters willen richten, zouden ook wij wel met het Concilie tevreden zijn.

Daarom heb ik weinig artikelen opgesteld. Want zonder deze, hebben wij van God aan zovele bevelen, in de kerken, in de overheid, in huis te voldoen, dat wij ze nimmermeer kunnen uitvoeren. Wat moeten we ermede, of wat helpt het, dat men daarover veel decreten en wetten in het Concilie maakt? Vooral

---

[4] “uber setzung”.
[5] “platten”. Heeft vele betekenissen.
[6] “Camelen”.

wanneer men deze hoofdaspecten, door God geboden, niet acht of aanhoudt. Net alsof hij onze zinsbegoocheling moet vieren, omdat wij zijn serieuze geboden met voeten treden. Doch onze zonden bedrukken ons en laten God niet genadig over ons zijn, want wij doen ook geen boete, en willen daarenboven nog alle gruwelen verdedigen. Ach, lieve Heer Jezus Christus, hou Gij zelf Concilie en verlos de Uwen door Uw heerlijke toekomst. Het is met de paus en de zijnen verloren. Zij willen U niet. Zo help Gij ons armen en ellendigen, die tot U verzuchten en U
met ernst zoeken, volgens de genade die Gij ons
gegeven hebt door Uw Heilige Geest, die
met U en de Vader leeft en regeert,
eeuwig geloofd.
AMEN.

Het eerste deel gaat over
de hoge artikelen der
goddelijke majesteit, namelijk:

I.

Dat Vader, Zoon en Heilige Geest in één goddelijk wezen en natuur, drie onderscheidenlijke personen, één enige God zijn, die hemel en aarde geschapen heeft.

II.

Dat de Vader uit niemand, de Zoon uit de Vader geboren is, de Heilige Geest uitgaat van Vader en Zoon.

III.

Dat niet de Vader, noch de Heilige Geest, doch de Zoon mens is geworden.

IV

Dat de Zoon zodanig mens is geworden, dat Hij door de Heilige Geest zonder menselijk toedoen is ontvangen, en uit de zuivere, heilige maagd Maria geboren is. Daarna heeft hij geleden, is hij gestorven, begraven, ter helle gevaren, opgestaan uit de doden, opgevaren ten hemel, zittend ter rechterzijde van God, om in de toekomst de levenden en de doden te oordelen, et cetera, zoals

de apostelen, alsook St.-Athanasius’ Symbolon[7] en de catechismus van de algemene kinderen onderwijzen.

Deze artikelen zijn in het geheel niet in
dispuut of strijd, aangezien wij ze aan
beide zijden[8] erkennen. Daarom is
het niet nodig om ze thans
verder te behandelen.

---

[7] Lees: de ‘Symbolum Athanasianum’ ofwel de ‘Quicumque vult’, te weten ‘de Geloofsbelijdenis van Athanasius’, ca. 296-373 n .Chr., kerkvader.

[8] “zu beiden teilen”.

Het tweede deel gaat over de artikelen
die het ambt en werk van Jezus
Christus ofwel onze Verlosser
betreffen.

Hier is het eerste en
hoofdartikel.

Jezus Christus onze God en Heer is omwille van onze zonden gestorven en omwille van onze gerechtigheid opgestaan. Romeinen, 4.[9] Hij alleen is het lam Gods, dat de zonde der wereld draagt. Johannes, 1.[10] En God heeft ons aller zonde op Hem gelegd. Jesaja, 53.[11] En ook zijn allen zondaren en zonder verdienste gerechtvaardigd geworden vanuit Zijn genade, door de verlossing door Jezus Christus in Zijn bloed. Romeinen, 3.[12]

Daarom moet dit geloofd worden, en kan het verder met geen enkel werk, wet of verdienste bereikt of gevat worden. Zo is het helder en gewis, dat alleen een dergelijk geloof ons gerechtvaardigd maakt, zoals St.-Paulus spreekt bij Romeinen, 3[13]: “Wij stellen, dat de mens gerechtvaardigd wordt zonder het werk van de wet, door het geloof.” En dat alleen hij gerechtvaardigd is en gerechtvaardigd maakt, die van het geloof in Jezus is.[14]

Van dit artikel kan men niet wijken of iets toestaan, ook al vallen hemel en aarde, of wat niet wil blijven. Want er is aan de mens geen andere naam gegeven waardoor wij zalig kunnen

[9] Romeinen, 4: 25.
[10] Johannes, 1: 29.
[11] Jesaja, 53: 6.
[12] Romeinen, 3: 23-24.
[13] Romeinen, 3: 22.
[14] Romeinen, 3: 26.

worden, zegt St.-Petrus, bij Handelingen, 4[15]. En door Zijn wonden zijn wij genezen. Jesaja, 53.[16]

Op dit artikel is alles gebaseerd wat wij tegen de paus, de duivel en de wereld leren en leven. Daarom moeten wij er heel zeker van zijn en niet twijfelen. Anders is alles verloren en behouden paus en duivel en alles tegen ons de zege en het recht.

Het tweede artikel.

De mis in het pausdom moet de grootste en verschrikkelijkste gruwel zijn, nu die scherp en vrijmachtig tegen dit hoofdartikel streeft, en toch boven en vóór alle andere pauselijke afgoderijen de hoogste en fraaiste is geweest. Want men ging ervan uit, dat zulk offer of werk van de mis (ook door een kwade schurk gedaan) de mens van zonden afhelpt, zowel hier in het leven als daar in het vagevuur. Hetgeen toch alleen het lam God mag en moet doen, zoals hiervoor gezegd is. Van dit artikel kan ook niet worden afgeweken en het kan niet achterwege blijven, want het eerste artikel schaadt het niet.

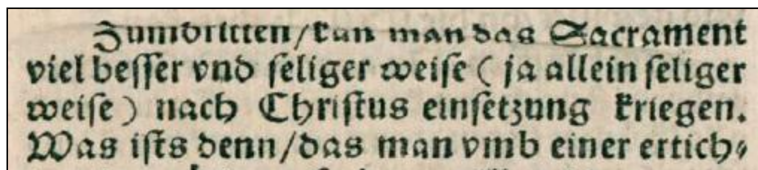
En mochten er ergens verstandige papisten zijn, dan zou men zodanig en op vriendelijke wijze men hen bespreken, waarom zij toch zo sterk aan de mis vasthouden. Het is toch louter een kleine zonde van de mens, niet geboden door God. En de kleine zonden van alle mensen mogen wij laten vallen. Zoals Christus zegt, bij Mattheüs, 15[17]: “Zij dienen mij vergeefs met menselijke geboden.”

---

[15] Handelingen, 4: 12.
[16] Jesaja, 53: 4.
[17] Mattheüs, 15: 9.

Ten tweede is het iets onnodigs, dat men zonder zonde en nood[18] goed achterwege kan laten.

Ten derde kan men het sacrament op veel betere en zaliger wijze (ja, slechts op zaliger wijze) volgens Christus' instelling verkrijgen. Wat is het toch, dat men omwille van een verzonnen, onnodige kwestie - die men verder best en zaliger kan verkrijgen - de wereld in jammer en nood wil dwingen?

Zum dritten/kan man das Sacrament viel beſſer vnd ſeliger weiſe (ja allein ſeliger weiſe) nach Chriſtus einſetzung kriegen. Was iſts denn/das man vmb einer ertich-

Men late de mensen openlijk prediken dat men de mis, als een menselijk speelgoed[19], zonder zonde achterwege kan laten, en dat niemand verdoemd wordt die hem niet acht, doch evengoed zonder mis - maar wel op een betere wijze - zalig kan worden. Wat maakt het uit, wanneer de mis niet uit zichzelf zal vallen, niet alleen bij het dolle gepeupel, doch ook bij alle vrome, christelijke, verstandige, godsvruchtige harten? Vooral wanneer zij horen, dat het een gevaarlijk iets, zonder Gods woord en wil, verzonnen en uitgevonden is?

Ten vierde, omdat dergelijke onzalige, onuitsprekelijke misbruiken in de gehele wereld met het dopen en verkopen van de missen zijn ontstaan, zou men ze redelijkerwijze moeten laten schieten, alleen al om dergelijke misbruiken te weren, ook al zouden ze mogelijk zelf iets nuttigs en goeds hebben. Hoe veel meer zou men ze laten schieten om dergelijke misbruiken eeuwiglijk te verhoeden, aangezien ze toch zeer onnodig, onnuttig en gevaarlijk zijn, en men alles veel nodiger, nuttiger en gewisser kan hebben zonder de mis.

[18] "fahr".

[19] "ein Menschen tand".

Ten vijfde. Nu echter de mis niets anders is, noch kan zijn (zoals de canon en alle boeken zeggen) dan een werk der mensen (ook van slechte boeven) waarmede iemand zichzelf, en anderen met hem, jegens God verzoent, en vergeving der zonden, en genade wil verwerven en verdienen (Want zo wordt hij gehouden wanneer hij op zijn allerbest wordt gehouden. Wat heeft hij anders voor zin?), behoort en moet men hem verdoemen en verwerpen. Want dat is rechtstreeks tegen het hoofdartikel, dat zegt, dat niet een slechte of vrome misknecht met zijn werk, doch het lam Gods, de zoon van God, onze zonde draagt.

En wanneer iemand voor de goede schijn wil voorgeven, dat hij voor aandacht zichzelf wil corrigeren of communiceren, is dat niet serieus. Want wanneer hij serieus ter communie wil gaan, heeft hij dat beslist en het beste gedaan via het sacrament zoals Christus dat heeft ingesteld. Doch met zichzelf in verbinding staan, is voor een mens duister, ongewis en onnodig, en daarenboven verboden. Ook weet hij niet wat hij doet, aangezien hij zonder Gods woord de verkeerde mens duister, en een kleine zonde volgt.[20] Zo is het ook niet juist (wanneer verder alles helder[21] is), dat iemand het gewone sacrament van de Kerk naar zijn eigen opvatting wil gebruiken, en daarmede naar zijn believen, zonder Gods woord, buiten de gemeenschap der Kerk wil toepassen[22].

Om dit artikel over de mis zal het geheel en al gaan in het Concilie. Want waar het mogelijk zou zijn dat zij ons alle andere artikelen inwilligen, zo kunnen zij dit artikel niet inwilligen. Zoals Campegin in Augsburg heeft gezegd, dat hij zich eerder aan stukken zou laten scheuren dan dat hij de mis wilde laten vallen, zo zal ook ik mij met Gods hulp eerder tot as

---

[20] “weil er on Gottes wort / falschem menschen dünckel und sündlin folget”. Onduidelijk, mede vanwege de combinatie “er” (nominativus) en “falschem menschen” (dativus).

[21] “schlecht”. Heeft vele betekenissen.

[22] “spielen”.

laten maken, dan dat ik een misknecht met zijn werk - hetzij goed of slecht - aan mijn heer en heiland Jezus Christus gelijk, of hoger laat zijn. Zo zijn en blijven wij eeuwig gescheiden en elkanders tegenstander. Gij voelt het goed aan: waar de mis valt, ligt ook het pausdom. Voordat zij dat laten geschieden, doden zij ons allen waar zij het vermogen.

Boven dat alles heeft deze drakenstaart - de mis - veel ongedierte en gespuis van allerlei afgoderij voortgebracht.

Ten eerste het vagevuur. Daar heeft men met zielenmissen, wakes op de zevende, de dertigste en jaarlijkse vieringen, tot slot met de algemene weken en Allerzielendag en het Zielenbad[23], in het vagevuur gehandeld, zodat de mis schier alleen voor de doden is gebruikt. Terwijl toch Christus het sacrament alleen voor de levenden heeft ingesteld. Daarom moet het vagevuur met al zijn praal, godsdienst en productie voor een zuiver duivels spook worden gehouden. Het is dan ook tegen het hoofdartikel, dat luidt dat alleen Christus en niet mensenwerk de ziel moet helpen. Los daarvan is ons ook niets over de doden bevolen, noch geboden. Derhalve kan men het wel achterwege laten, als het al geen vergissing of afgoderij is.

De papisten voeren hier Augustinus en diverse vaderen aan, die over het vagevuur geschreven zouden hebben, en menen dat wij niet zien waartoe en waarheen zij dergelijke uitspraken deden. St.-Augustinus schrijft niet dat er een vagevuur is, en heeft ook geen Schrift die hem daartoe dwingt, doch laat het in twijfel hangen of er een is. Hij zegt ook, dat zijn moeder ernaar verlangd had, dat men haar bij het altaar of sacrament zou gedenken.[24] Welnu, dit alles is niets anders geweest dan menselijke aandacht van enkele personen die geen artikel van het geloof (hetgeen alleen God toebehoort) instelden. Doch

[23] Een bij testamentaire beschikking betaald bad voor arme lieden.
[24] Augustinus, Confessiones, Boek 9, XI, 27.

onze papisten voeren dat mensenwoord zover, dat men hun schandelijke, lasterlijke, vervloekte jaarmarkt moet geloven om zielenmissen in het vagevuur te offeren, et cetera. Dat zullen zij nog lang niet uit Augustinus bewijzen. Wanneer zij de jaarmarkt van de vagevuurmissen hebben afgedaan, waarvan St.-Augustinus nimmer gedroomd heeft, dan willen wij met hen bespreken of het woord van St.-Augustinus zonder Schrift geduld kan worden, en de doden herdacht worden bij het sacrament. Het maakt niet uit, of men uit het werk of woord van de heilige vaders geloofsartikelen maakt. Anders moest ook tot een geloofsartikel worden hetgeen zij voor spijs, kleding, huizen, et cetera, gehad hebben, zoals men met het heiligdom gedaan heeft. Men zegt, dat Gods woord de artikelen des geloofs moet bepalen, en verder niemand, ook een engel niet.

Ten tweede volgt daaruit, dat de kwade geesten veel streken hebben uitgehaald door als menselijke zielen te verschijnen, missen, wakes, pelgrimages en andere aalmoezen te eisen, met onzegbare leugens en schalksheid, die wij alle gehouden hebben voor artikelen des geloofs en waarnaar wij moesten leven. En de paus bevestigt dat, zoals ook de mis en alle andere gruwelen. Hier past ook geen wijken of afzien.

Ten derde de pelgrimages. Daar heeft men ook missen, vergeving der zonden, en Gods genade gezocht, want de mis heeft alles geregeerd. Nu is het gewis, dat dergelijke pelgrimages zonder Gods woord ons niet geboden zijn en wij ze ook niet nodig hebben, aangezien wij het wel beter kunnen krijgen en wij ze zonder alle zonden en nood kunnen laten gaan. Waarom laat men toch eigen pastoors, Gods woord, vrouw en kind, et cetera, die nodig en geboden zijn, achter, en loopt men de onwetendheid van de onnodige, ongewisse, schadelijke duivels achterna? Bovendien heeft de duivel de paus bereden, om dat te prijzen en te bevestigen, opdat de mensen vaak van Christus op hun eigen werk terugvielen en afgodisch werden,

wat er nog het ergste aan is. Bovendien is het onnodig, niet geboden, niet aangeraden, ongewis en daarenboven een schadelijk iets. Daarom valt hier ook niets te wijken of na te geven, et cetera. En men late zulks prediken, dat het onnodig en daarenboven gevaarlijk is. Daarna zien waar de pelgrimages blijven.

Ten vierde de broederschappen, waar de kloosters, instellingen en vicariaten alle missen, goede werken, et cetera, zowel voor de levenden als voor de doden hebben uitgeschreven en gehouden (tegen een goede en redelijke koop). Hetgeen niet alleen louter menselijke flauwekul[25] is zonder Gods woord, geheel onnodig en niet geboden, doch ook tegen het eerste artikel over de verlossing is, en daarom geenszins te lijden.

Ten vijfde het heiligdom, waarin zo menig openlijke leugen en dwaas werk is uitgevonden, over honden- en paardenbotten, en dat ook omwille van zulke boeverij - waar de duivel om gelachen heeft - allang verdoemd had moeten worden, ook wanneer er nog iets goeds aan was. Daarenboven is het ook zonder Gods woord noch geboden, noch geraden en een gans onnodig en een onnuttig ding. Doch het ergert, dat het ook een aflaat en de vergeving der zonden had moeten bewerkstelligen, als een goed werk en godsdienst, zoals de mis, et cetera.

Ten zesde, hoort hier de lieve aflaat thuis, die zowel aan de levenden als aan de doden is gegeven (doch voor geld). De deerniswekkende Judas of paus verkoopt daarmede de verdienste van Christus tezamen met de overigen verdiensten van alle heiligen en de ganse Kerk, et cetera. Dat alles is niet uit te staan en ontbeert ook niet alleen Gods woord, doch is ook zonder noodzaak, niet geboden, doch tegen het eerste artikel. Want Christus' verdienste wordt niet bereikt door ons werk of onze penning, doch door het geloof uit genade, zonder al het

[25] "menschen thand".

geld en de verdienste; niet door pauselijke macht, doch voorgedragen door de preek, of Gods woord.

Over het aanroepen van heiligen.

Het aanroepen der heiligen is ook een van de eindechristelijke wangebruiken en in strijd met het eerste hoofdartikel, en vernietigt de kennis van Christus. Het is ook niet geboden, noch wordt het aangeraden of heeft het een voorbeeld in de Schrift. Wij hebben dit alles duizendmaal beter bij Christus, al zou het een kostelijk goed zijn, wat het niet is.

En hoewel de engelen in de hemel voor ons bidden (zoals ook Christus zelf doet), doen ook de heiligen dat op aarde, of wellicht ook in de hemel. Doch daaruit volgt niet, dat wij de engelen en heiligen aanroepen, aanbidden; voor hen vasten, vieren, de mis lezen, offeren; kerken, altaren en godsdienst instellen en op andere wijze meer dienen en hen voor helpers in nood houden en allerlei hulp onder hen verdelen en aan ieder een speciale hulp moeten toebedelen[26], zoals de papisten onderwijzen en doen, want dat is afgoderij. Een dergelijke eer behoort slechts God toe. Gij kunt namelijk als een christen en heilige op aarde voor mij bidden; niet in één soort, doch in alle noden. Doch daarom moet ik u nog niet aanbidden, aanroepen, vieren, voor u vasten, offeren, voor u de mis lezen om u te eren, en op u mijn geloof in de zaligheid baseren. Ik kan u wel anderszins eren, liefhebben en in Christus danken. Wanneer nu een dergelijke afgodische eer aan de engelen en dode heiligen wordt weggedaan, zal de tweede eer zonder schade zijn, ja, spoedig worden vergeten. Want wanneer het nut en de hulp, zowel lichamelijk als geestelijk, niet meer aan bijstand onderhevig zijn, zullen zij de heiligen wel in vrede laten, zowel

[26] Met andere woorden: hen tot schutspatroon van het een of ander maken.

in het graf als in de hemel. Want voor niets of uit liefde zal niemand hen veel gedenken, achten of eren.

Kort gezegd, wat de mis is, wat daarvan geworden is, wat eraan vasthangt, dat kunnen wij niet uitstaan en moeten wij verdoemen, opdat wij het heilige sacrament zuiver en gewis, volgens de instelling door Christus - door het geloof gebruikt en ontvangen - mogen behouden.

Het derde artikel.

De instellingen en kloosters zijn heel lang geleden met een goede bedoeling ingesteld voor het scholen van geleerde lieden en ijverige vrouwen. Ze moeten wederom in een dergelijk gebruik geordend worden, opdat men pastoors, predikers en andere kerkdienaren moge hebben, en verder ook de nodige personen voor het wereldlijke bestuur in steden en landen, alsmede welopgevoede jongedames om huismoeders en huishoudster te worden, et cetera.

Wanneer zij[27] daartoe niet willen dienen, is het beter dat men hen bedorven laat liggen of aanvalt[28]. Want met hun lasterlijke godsdienst, door mensen verzonnen als iets beters dan de gewone christelijke stand en door God ingestelde ambten en orden, moeten zij worden tegengehouden. Want dat alles is ook tegen het eerste hoofdartikel over de verlossing door Jezus Christus. Bovendien doen zij ook (zoals alle andere menselijke kleine zonden) een niet geboden, niet nodige, geen nut hebbende en daarenboven gevaarlijke en vergeefse moeite. De

[27] Ongetwijfeld zijn hier de kerkdienaren en de wereldlijke bestuurders bedoeld, en niet de jongedames.
[28] “reisse sie ein”. Wellicht is ‘inperken’ bedoeld.

profeten noemen dergelijke godsdiensten dan ook ‘aven’[29], dat wil zeggen, ‘moeite’.

Het vierde artikel.

De paus is niet op grond van goddelijk recht[30] of Gods woord het hoofd van de gehele christenheid (want dat behoort alleen degene toe die Jezus Christus heet), doch alleen bisschop of pastoor van de kerk te Rome, en van degenen die zich vrijwillig of door menselijke schepselen (dat wil zeggen, de wereldlijke overheid) tot hem begeven hebben. Niet onder hem, zoals een heer, doch naast hem, om als broeder en medechristen te zijn. Dit bewijzen ook de oude Concilies en de tijd van St.-Cyprianus. Thans echter waagt[31] geen bisschop het de paus broeder te noemen, zoals indertijd, doch moet hij hem zijn allergenadigste heer noemen, al zou hij ook koning of keizer zijn. Dat willen, zullen en kunnen wij niet op ons geweten nemen. Wie het echter doen wil, die doe het zonder ons.

Hieruit volgt, dat al hetgeen de paus vanuit zulke valse, schandelijke, lasterlijke, aanmatigende macht gedaan en zich voorgenomen heeft, zuiver duivelse gebeurtenissen en zaken zijn geweest en nog zijn (zonder hetgeen het lichamelijke bestuur aangaat, waarin God ook wel door een tiran en schurk een volk veel goeds laat geschieden), tot verderf van de ganse heilige christelijke Kerk (voor zover het aan hem ligt) en om het eerste hoofdartikel over de verlossing van Jezus Christus te verstoren.

[29] “Auen”, ‘ijdelheid’. Een merkwaardig begrip, in de Bijbel steeds in negatieve context gebruikt. Zie Ezechiël, 30: 17, en Amos, 1: 5.
[30] “Jure diuino”.
[31] “thar”.

Want daar staan al zijn bullen en boeken waarin hij brult als een leeuw (zoals de engel, weergegeven in Openbaring 12[32]) dat geen christen zalig kan worden, tenzij hij hem gehoorzaam is en onderdaan in alle dingen die hij wil, die hij zegt, die hij doet. Hetwelk dit alles niets anders is, dan wat al veel gezegd is. Wanneer gij in Christus gelooft en alles in hem ziet wat voor de zaligheid nodig is, dan is het toch niets en is alles vergeefs, wanneer gij mij[33] niet voor uw God houdt, mij onderdaan en gehoorzaam zijt. Terwijl het toch duidelijk is, dat de heilige Kerk op zijn minst meer dan vijfhonderd jaar zonder paus is geweest, en tot op deze dag de Griekse Kerk en die van vele andere talen nog nooit onder de paus hebben gevallen en nog steeds niet. Zo is het, hetgeen al vaak gezegd is, een menselijk bedenksel dat niet geboden, zonder noodzaak en vergeefs is. Want de heilige christelijke Kerk kan zonder een dergelijk hoofd goed blijven, en zou ook beter zijn gebleven wanneer een dergelijk hoofd niet door de duivel was uitgeworpen. Het pausdom heeft ook geen nut in de Kerk, want het oefent geen christelijk ambt uit. Derhalve moet de Kerk blijven, en bestaan, zonder de paus.

Ik bepleit[34] ook, dat de paus ertoe overgaat dat hij niet op grond van goddelijk recht[35] of uit Gods gebod de opperste is. Doch opdat de eenheid van de christenheid tegen de bendes en ketterij des te beter behouden blijft, zou men een hoofd moeten hebben waaraan de anderen zich allemaal zouden houden. Een dergelijk hoofd zou nu door mensen worden gekozen, en het zou onder menselijke keuze en macht staan om dat hoofd te veranderen, af te zetten, zoals te Constantinopel het Concilie de pausen stevig bij de les hield door er drie af te zetten en de vierde te kiezen. Ik bepleit nu (zeg ik), dat de paus en de Stoel te Rome daartoe

---

32 “Apocalyps 12”. Lees: ‘Openbaring, 10: 3’.
33 Hier spreekt de paus.
34 “setze”.
35 “Jure diuino”.

overgaan en het aanvaarden, hetgeen toch onmogelijk is. Want dan moest hij zijn ganse leiding en stand laten omkeren en vernietigen, met al zijn rechten en boeken. Samengevat: hij kan het niet doen.

Niettemin was de christenheid daarmede niet geholpen en zouden er veel meer bendes komen dan tevoren. Want aangezien men aan een dergelijke hoofd niet onderdaan zou moeten zijn vanuit Gods bevel, doch vanuit menselijke goede wil, zou het zeer gemakkelijk en spoedig veracht worden, en tenslotte geen lidmaat behouden. Hij zou ook niet steeds in Rome of in een ander oord moeten zijn, doch waar en in welke kerk God een dergelijk man zou plaatsen die daartoe geschikt zou zijn. O, dat zou een wijdlopig woest[36] wezen worden.

Dennoch were damit der Chriſtenheit nichts geholffen / vnd würden viel mehr Rotten werden denn zuuor. Denn weil man ſolchem Heubt nicht müſte vnterthan

Daarom kan de Kerk nimmermeer goed bestuurd en behouden worden. Want wij leven allen onder één hoofd door Christus, en de bisschoppen vormen allen op grond van hun ambt (hoewel niet op grond van hun gaven) ijverig een samenhang in eendrachtige leer, geloof, sacramenten, gebeden en werken der liefde, et cetera. Zoals St.-Hiëronymus schrijft, dat de priesters te Alexandrië allen tezamen en in het algemeen de kerken bestuurden, zoals de apostelen ook gedaan hebben, en daarna alle bisschoppen in de gehele christenheid, totdat de paus zijn hoofd boven allen verhief.

[36] wüste”. Heeft meer betekenissen, waaronder ‘leeg’.

Deze ingreep toont overtuigend, dat hij de ware antichrist of tegenchrist is, die zich boven en tegen Christus heeft gesteld en verhoogd, aangezien hij de christenen niet zalig wil laten zijn zonder zijn macht, die toch niets is, en niet door God verordineerd of geboden. Dat betekent feitelijk dat hij zich boven God en tegen God stelt, zoals St.-Paulus zegt. Zulks doet de Turk of de Tartaar niet eens, hoezeer zij ook grote vijanden van de christenen zijn, want die laten aan Christus geloven wie dat wil, en aanvaarden persoonlijke rente en gehoorzaamheid van de christenen.

Doch de paus wil niet laten geloven, doch zegt, dat men hem gehoorzaam moet zijn: dan wordt men heilig. Dat willen wij niet doen, of erom sterven, in Gods naam. De oorzaak van dit alles is, dat hij op grond van goddelijk recht[37] het hoofd heeft moeten heten over de christelijke Kerk. Daarom heeft hij zich aan Christus gelijk, en boven Christus moeten stellen, en zich het hoofd laten roemen, later een heer der Kerk, tot slot ook van de ganse wereld, en bijna een aardse God. Tot hij zich ook verstoutte om de engelen in het hemelrijk te gebieden.

En wanneer men de leer van de paus onderscheidt van de Heilige Schrift, of die er tegenover stelt en houdt, dan blijkt, dat de leer van de paus, waar die het allerbeste is, uit het keizerlijke, heidense recht is genomen en de wereldlijke handel en het gerecht onderwijst, zoals zijn decreten laten zien. Naar deze leert hij[38] ceremoniën van kerken, kleding, spijzen, personen en van het kinderspel, maskers en narrenwerk zonder maat. Doch in dit alles zit in het geheel niets van het geloof van Christus en Gods geboden.

Tenslotte is hij niets anders dan louter een duivel, aangezien hij zijn leugens van missen, vagevuur, kloostervorming, van eigen

[37] "Jure diuino".
[38] Lees: 'de leer'.

werk en godsdienst (hetgeen dan het ware pausdom is) voert; en boven en tegen God alle christenen verdoemt, doodt en plaagt die zijn gruwel niet boven alles verheffen en eren. Net zomin dus als wij de duivel zelf, als een heer of God kunnen aanbidden, kunnen wij zijn apostel de paus of antichrist in zijn bestuur als hoofd of heer lijden. Want leugens en moord, lichaam en ziel eeuwig te verderven, is zijn feitelijke, pauselijke bestuur. In vele boeken heb ik dat bewezen.

Aan deze vier artikelen zullen zij genoegzaam in het Concilie te verdoemen hebben. Want zij kunnen of willen ons niet het geringste kleine lid van de artikelen laten. Daarvan moeten wij zeker zijn, en de hoop in aanmerking nemen dat Christus, onze Heer, zijn tegenstanders heeft aangegrepen en zowel met zijn Geest als toekomst zal benadrukken. Amen.

Want in het Concilie zullen wij niet voor de keizer of de wereldlijke overheid (zoals te Augsburg) staan, die een gans genadig schrijven uitgaf en in goedheid de kwesties liet horen,
doch voor de paus en de duivel zelf, die niets denkt te horen,
doch slechts verdoemt, moordt en tot afgoderij dwingt.
Daarom moeten wij hier niet zijn voeten
kussen, of zeggen: “Gij zijt mijn
genadige heer”, doch zoals bij
Zacharia de engel tot de
duivel sprak: “God
straffe u, Satan.”

Het derde deel
der artikelen.

De volgende aspecten of artikelen mogen wij
met geleerden, verstandigen of onder ons
zelf behandelen. De paus en zijn rijk
achten hen niet zeer, want kennis[39]
is bij hen niets, doch eer en
macht vormen het daar
helemaal.

Over de zonde.

Wij moeten nimmer bekennen, zoals St.-Paulus zegt bij Romeinen, 5[40], dat de zonde van Adam, de enige mens, is gekomen, door wiens ongehoorzaamheid alle mensen zondaren zijn geworden; onderworpen aan de dood en de duivel. Dit betekent de erfzonde of hoofdzonde.

De vruchten van zulke zonden zijn dan ook de slechte werken die in de Tien Geboden verboden zijn, zoals ongeloof, bijgeloof, afgoderij, zonder de vreze Gods zijn, vermetelheid, vertwijfeling, blindheid en tot slot God niet kennen of achten. Vervolgens liegen, zweren bij Gods naam, niet bidden, niet aanroepen, Gods woord niet achten, de ouders ongehoorzaam zijn, moorden, onkuisheid, stelen, bedriegen, et cetera.

Een dergelijke erfzonde is zelf een inslecht bederven van de natuur, zodat die geen begrip kent, doch vanuit de openbaring in de Schrift geloofd moet worden. Psalmen, 51; Romeinen, 5;

---

[39] “Conscientia”.
[40] Romeinen, 5: 12, 19.

Exodus, 33; Genesis, 3. Daarom zijn het louter dwalingen en blindheid in strijd met dit artikel wat de scholastici onderwezen hebben.

I.

Na de erfval[41] van Adam[42] zijn de natuurlijke krachten van de mens namelijk heel en onbedorven gebleven. En de mens heeft van nature een goed verstand en een goede wil, zoals de filosofen dat onderwijzen.

II.

Ook heeft de mens een vrije wil om goed te doen en het kwade na te laten, en wederom het goede na te laten en het kwade te doen.

III.

Ook moet de mens vanuit natuurlijke krachten alle geboden van God uitvoeren en houden.

IV.

Ook moet hij vanuit natuurlijke krachten God liefhebben boven alles, en zijn naaste als zichzelf.

[41] “Erbfall”. Betekent ook ‘de dood van een mens’.
[42] “Ade”. Vertaling onzeker.

V.

En wanneer een mens doet zoveel als hij kan, geeft God hem gewis Zijn genade.

VI.

En wanneer hij het sacrament wil ontvangen, is het niet nodig om een goed voornemen te hebben om het goede te doen, doch is het genoeg dat hij niet een slecht voornemen heeft om zonde te doen. Zo goed is namelijk de natuur, en zo krachtig het sacrament.

VII.

In de Schrift staat niet, dat de Heilige Geest met zijn genade noodzakelijk is om een goed werk te doen.

Dit, en soortgelijke aspecten, zijn uit onbegrip en onwetendheid van zowel deze zonde, als van Christus onze heiland, een ware heidense leer, die wij niet kunnen uitstaan. Want wanneer deze leer waar is, is Christus voor niets gestorven, omdat er dan geen schade of zonde in de mens is waarvoor hij zou moeten sterven, of zou hij alleen voor het lichaam, en niet ook voor de ziel zijn gestorven, aangezien de ziel gezond, en alleen het lichaam des doods is.

Over de wet.

Hier stellen wij, dat de wet door God gegeven is, ten eerste om de zonden aan te sturen met dreigen en schrik voor straf, en met beloften en het aanbieden van genade en weldaad. Doch dat alles is vanwege het kwade dat de zonde in de mens heeft

bewerkstelligd, een slechte raad. Want eensdeels zijn ze daardoor erger geworden doordat ze de wet vijandig zijn, omdat het verbiedt wat zij gaarne doen, en gebiedt hetgeen zij ongaarne doen. Derhalve doen zij, waar zij straf kunnen ontlopen, thans meer tegen de wet dan tevoren. Dat zijn dan de ruwe, slechte lieden die kwaad doen waar zij plaats en ruimte hebben.

De anderen worden blind en vermetel, laten vóórkomen dat zij zich aan de wet houden en kunnen houden op grond van hun krachten, zoals thans hiervoor gezegd is over de scholastici. Daar komen de huichelaars en valse heiligen vandaan.

Doch de voornaamste taak of de kracht van de wet is het, dat die de erfzonde met vruchten en al openbaart en de mens laat zien, hoe zeer diep zijn aard gevallen en bodemloos verdorven is, zodat de wet moet zeggen dat hij geen God heeft of acht en vreemde goden aanbidt, hetgeen hij voordien en zonder de wet niet geloofd had. Daarmede wordt hem schrik aangejaagd, wordt hij gedeemoedigd, versaagd, vertwijfeld; wil hij graag dat hij geholpen wordt; weet hij niet waaruit; begint hij Gods vijand te worden en mort, et cetera. Dat heet dan bij Romeinen, 3[43], dat de wet toorn opwekt. En bij Romeinen, 5[44], dat de zonde groter wordt door de wet.

Over de boetedoening.

Zulk een taak behoudt het Nieuwe Testament en voert die ook uit, zoals Paulus bij Romeinen, 1[45], doet en spreekt: “Gods toorn wordt door de hemel geopenbaard over alle mensen.” Ook bij 3[46]: “De gehele wereld is voor God schuldig, en geen enkel

[43] Romeinen, 3: 5.
[44] Romeinen, 5: 20.
[45] Romeinen, 1: 18.
[46] Romeinen, 3: 10.

mens is voor hem gerechtvaardigd.” En Christus, bij Johannes, 16[47]: “De Heilige Geest zal de wereld straffen om de zonden.”

Dat is nu de donderbijl van God, waarmede hij zowel de klaarblijkelijke zondaren als de valse heiligen op één hoop slaat, en geen van hen gelijk laat hebben. Hij jaagt hen allen tezamen schrik en mislukking aan. Dat is de hamer (zoals Jeremia spreekt). “Mijn woord is een hamer die de rotsen versplintert.”[48] Dat is niet een oefening van berouw[49], een gemaakt berouw, doch gewetenswroeging[50], het ware hartenleed, lijden en voelen van de dood.

En dat betekent het aanvangen van de ware boetedoening, en de mens moet hier zulk een oordeel aanhoren. Het is niets met u allen. Gij zijt klaarblijkelijk zondaren of heiligen. Gij moet allen anders worden, en anders doen dan gij thans zijt en doet. Gij zijt net zo groot, wijs, machtig en heilig als gij wilt. Hier is niemand vroom.

Doch tot zulk een taak doet het Nieuwe Testament dadelijk de troostrijke belofte van de genade door het evangelie, dat men moet geloven. Zoals Christus spreekt bij Marcus, 1[51]: Doe boete en geloof het evangelie. Dat wil zeggen: word en doe het anders en geloof mijn belofte. En aan Hem voorafgaand wordt Johannes een prediker der boete genoemd, doch ter vergeving van de zonden. Dat wil zeggen: Hij moet hen allen straffen en tot zondaars maken, opdat zij weten wat zij voor God zijn; zich onderkennen als verloren mensen; aldus voor de Heer bereid zijn om de genade te ontvangen; en de vergeving der zonden van Hem verwachten en aannemen. Zo zegt Christus uitein-

---

47 Daar staat het niet.
48 Jeremia, 23: 29.
49 “actiua contritio”.
50 “passiua contritio”.
51 Onduidelijk. Mogelijk zinspeelt Luther op Marcus, 2:5.

delijk ook[52] zelf: “Men moet in Mijn naam in de gehele wereld prediken, boete doen en zonden vergeven.”

Waar echter de wet een dergelijke taak in zijn eentje uitvoert zonder toedoen van het evangelie, daar is de dood en de hel, en moet de mens vertwijfelen, zoals Saul en Judas. Zoals St.-Paulus zegt: “De wet doodt door de zonde.”[53] Wederom geeft het evangelie niet op enigerlei wijze troost en vergeving, behalve dan door het woord, het sacrament en dergelijke, zoals wij zullen horen, opdat de verlossing immers rijkelijk bij God is, zoals Psalm 130[54] zegt, tegen de grote gevangenis der zonden.

Doch thans moeten wij de valse boetedoening der sofisten tegenover de ware boetedoening stellen, opdat zij beide des te beter begrepen worden.

Over de valse boetedoening der papisten.

Het is onmogelijk geweest, dat zij het juiste omtrent de boetedoening leren, aangezien zij de ware zonden niet erkenden. Want (zoals hierboven gezegd is), hebben zij het qua erfzonde niet bij het juiste eind, doch zeggen, dat de natuurlijke krachten van de mens gans onbedorven zijn gebleven; dat het verstand goed kan leren; de wil daar goed naar kan doen; en dat God gewis zijn genade geeft, wanneer een mens doet zoveel hij kan, naar zijn vrije wil.

Hieruit zou moeten volgen, dat zij alleen voor de werkelijke zonde boetedoening deden, want slechte, ingewilligde gedach-

52 “Ence ultimo”.
53 Romeinen, 7: 13.
54 Psalmen, 130: 4.

ten (want slechte beweging, lust en geprikkeldheid vormden geen zonde), slechte woorden, slechte werken, had de vrije wil goed kunnen nalaten.

En voor zulk een boetedoening stelden zij drie delen in, namelijk berouw, biecht en genoegdoening, met zulk een vertroosting en toezegging, dat waar de mens oprecht berouw heeft en biecht en genoegdoening geeft, hij hiermede vergeving verdient en de zonde voor God betaalt. Zo wezen zij de mensen op de boetedoening bij het vooruitzicht op eigen werken. Zo kwam het woord op de kansel, dat wanneer men met de algemene biecht voorspraak zou doen voor het volk, de Heer God mijn leven zou opschuiven, totdat ik mijn zonden zou boeten en mij verbeteren.

Hier was niet aan Christus of iets van het geloof gedacht, doch men hoopte met eigen werken de zonde voor God te overwinnen en te delgen. Ook papisten en monniken begonnen deze opvatting te huldigden, dat wij zelf tegen de zonde konden optreden.

Met het berouw was het dus gedaan, en aangezien niemand al zijn zonden kon bedenken (met name die welke in het gehele jaar waren begaan), lapten zij de pels aldus op, dat wanneer de verborgen zonde later in gedachten zou komen, men die ook moest berouwen en biechten, et cetera. Daarin waren zij aan Gods genade aanbevolen.

Omdat bovendien ook niemand wist hoe groot het berouw moet zijn, opdat het voor God genoegzaam is, gaven zij zulk een troost, dat wie geen contritie[55] kon hebben, dat wil zeggen, berouw, die moest dan maar attritie[56] hebben, hetgeen ik een half of begin van het berouw noem. Want zij hebben zelf deze

[55] 'berouw uit spijt'.
[56] 'berouw uit angst'.

beide niet begrepen, en weten ook nog niet wat ervan te zeggen, net zomin als ik. Een dergelijke attritie werd als contritie gerekend wanneer men te biecht ging.

En wanneer het gebeurde dat wellicht iemand zei dat hij geen berouw of spijt kon hebben voor zijn zonde - hetgeen kan hebben plaatsgevonden in de liefde der prostituees, of bij wraakzucht, et cetera -, vroegen zij, of hij dan niet wenste of graag wilde dat hij berouw zou hebben. En sprak hij: “Ja” (want wie zou hier nee zeggen, behalve de duivel zelf?), dan namen zij het als berouw aan en vergaven hem zijn zonde wegens zijn goede werk. Hier haalden zij St.-Bernhardus als voorbeeld aan, et cetera.

Hier ziet men, hoe het blinde verstand in Gods aangelegenheden tast, en troost zoekt in eigen werken naar het hun dunkt, en niet denken kan aan Christus of het geloof. Wanneer men het nu tegen het licht houdt, is zulk berouw een gemaakte en verzonnen gedachte uit eigen krachten, zonder geloof, zonder erkenning van Christus, waarom onderwijl de arme zondaar, wanneer hij aan de lust of wraak heeft gedacht, liever gelachen dan geweend zou hebben, met uitzondering van hen die door de wet recht getroffen, of door de duivel vergeefs met een treurig gemoed geplaagd zijn geweest. Verder is gewis zulk een berouw louter huichelarij geweest, en heeft die de lust der zonden niet gedood. Want zij moesten berouw hebben, en hadden liever meer gezondigd, wanneer hun dat vrij had gestaan.

Met de biecht stond het aldus, dat eenieder al zijn zonden moest vertellen (hetwelk een onmogelijk iets is); dat was een grote marteling. Die echter welke hij vergeten had, werden hem in zoverre vergeven, dat wanneer ze hem zouden invallen, hij ze alsnog moest biechten. Daarmede kon hij nimmer weten wanneer hij zuiver genoeg gebiecht had, of wanneer het

biechten ooit een einde zou hebben. Men had hem net zo goed op zijn werk kunnen wijzen en gezegd kunnen hebben, dat hoe zuiverder hij biecht en hoe meer hij zich schaamt en zichzelf aldus voor de priester te schande maakt, hij des te eerder en beter genoegdoening geeft voor de zonde. Want zulk een deemoed zou gewis genade bij God verwerven.

Hier was ook geen geloof of Christus, en de kracht van de absolutie was hem niet medegedeeld. In plaats daarvan bestond zijn troost uit zonden tellen en zich schamen. Het valt echter niet te tellen welk een marteling, boeverij en afgoderij dergelijke biechten hebben aangericht.

De genoegdoening is nog het aller wijdlopigst, want geen mens kan weten hoeveel hij moet doen voor een enkele zonde, om maar te zwijgen voor alle. Hier nu vonden zij raad, namelijk, dat zij weinig genoegdoening opstelden waaraan men zich wel kan houden, zoals vijf Onze Vaders, een dag vasten, et cetera. Voor de overige boetedoening verwijst men hen naar het vagevuur.

Hier was het nu ook slechts jammer en nood. Sommigen meenden, dat zij nimmer uit het vagevuur zouden komen, omdat volgens de oude canons bij een doodzonde zeven jaar boetedoening hoort. Nog stond het goed vertrouwen ook op ons werk der genoegdoening. En wanneer de genoegdoening volmaakt mocht wezen, dan had het goed vertrouwen er geheel op gestaan, en was noch het geloof, noch Christus van nut geweest. Maar dat was onmogelijk. Wanneer iemand aldus honderd jaar boete had gedaan, had hij nog niet geweten wanneer hij was uitgeboet. Dat betekent steeds geboet te hebben, en nimmermeer tot boetedoening komen.

Hier kwam nu de Heilige Stoel te Rome de arme kerken te hulp en verzon de aflaat. Daarmede vergaf en hief hij de

genoegdoening op. Eerst gedeeltelijk[57], zeven jaar, honderd jaar, et cetera, en daarna verdeelde hij het onder de kardinalen en bisschoppen, zodat de een honderd jaar, en de ander honderd dagen aflaat gaf. Doch het opheffen van de ganse genoegdoening behield hij alleen zichzelf voor.

Aangezien dit nu geld begon te dragen en de bullenmarkt goed was, bedacht hij het Gouden jaar[58] en legde dat bij Rome, en het betrof vergeving van alle pijn en schuld. Daar liepen de mensen op toe, want iedereen wilde gaarne de zware, onverdraaglijke last kwijt zijn geweest. Dat betekende de schatten der aarde vinden en verheffen. Fluks ijlt de paus verder en stelt veel Gulden jaren achter elkander in. Doch hoe meer geld hij verslond, des te verder stond hem de slokdarm open. Daarom zond hij ze via legaten naar buiten, de landen in, tot alle kerken en huizen vol Gulden jaren kwamen. Tot slot strompelt[59] hij ook in het vagevuur onder de doden rond. Eerst met missen, wakes en instellingen, daarna met de aflaat en het Gulden jaar. Uiteindelijk werden de zielen zo goed koopbaar, dat hij iemand voor een Meiszner groschen[60] vrij gaf.

Maar ook dat alles hielp niet, want de paus, hoewel hij de mensen zich op zulk een aflaat leerde verlaten en vertrouwen, maakte hij het toch ook zelf wederom ongewis. Want hij stelt in zijn bullen, dat wie de aflaat of het Gulden jaar deelachtig wil zijn, berouwd en gebiecht moet hebben en geld geven. Nu hebben wij hierboven gehoord, dat zulk een berouw en biecht bij hen ongewis en huichelarij is. Daarom weet ook niemand welke ziel in het vagevuur is. En wanneer er een aantal daarin

---

[57] “einzeln”. Vertaling onzeker. Mogelijk als onderscheid tussen een gedeeltelijke en een volle aflaat.
[58] Vermoedelijk het ‘Jubeljaar’.
[59] “rumpelt”. Ook: ‘spookt’.
[60] “schwert grosschen”. Bedoeld is de ‘Meiszner Groschen’ ofwel de ‘Schwertgroschen’: een munt geslagen tussen 1457 en 1464.

is, kan niemand weten welke op de juiste wijze berouw heeft en gebiecht heeft. Dus nam hij het lieve geld en vertroost hij ze ondertussen op zijn autoriteit en aflaat, en wijst hen toch wederom op hun ongewisse werk.[61]

Nu er sommigen zijn die zich niet schuldig achtten aan dergelijke werkelijke zonden met gedachten, woorden en werken, zoals ik en mijns gelijken in kloosters en instellingen monniken en papisten willen zijn, die met vasten, waken, bidden, mis lezen, grove kleren en ligplaatsen, et cetera, ons tegen kwade gedachten weerden en met ernst en uit alle macht heilig wilden zijn - en toch het erfelijke, aangeboren kwaad mogelijk tijdens de slaap uitvoerden (zoals ook St.-Augustinus, Hiëronymus en anderen bekennen), wat zijn aard is -, zo ging toch eenieder er bij de ander van uit, dat sommigen zo heilig waren als wij leerden, en zonder zonde, en vol goede werken waren, zodat wij daarop onze goede werken - als voor ons overbodig om in de hemel te komen - aan anderen mededeelden en verkochten. Dat is immers waar, en zegels, brieven en voorbeelden zijn voorhanden.

Dezen hebben geen boetedoening nodig. Want wat zouden zij berouwen, aangezien zij kwade gedachten niet bewilligden? Wat zouden zij moeten biechten, aangezien zij het woord vermeden? Waarvoor zouden zij genoegdoening doen, aangezien zij aan de daad onschuldig waren? Zo konden zij dus aan andere arme zondaren hun overige gerechtigheid verkopen. Zulke heiligen waren ook de farizeeërs en schriftgeleerden ten tijde van Christus.

Hier komt de vurige engel St.-Johannes, de ware boeteprediker, en slaat met één donderslag beiden op één hoop en zegt: “Doe boete.” Dezen denken: wij hebben toch boete gedaan? Zij denken: Wij hebben geen boete nodig. Johannes zegt: “Doe

[61] Onduidelijk.

beiden boete, want gij zijt valse boetelingen, net als de valse heiligen. En beiden hebt gij vergeving der zonden nodig, aangezien gij beiden nog niet weet wat de ware zonde is, om er maar van te zwijgen dat gij die zou moeten boeten of mijden. Geen van u is goed, gij zijt vol ongeloof, onbegrip en onwetendheid aangaande God en Zijn wil. Want daar is Hij voorhanden, en van de volheid daarvan moeten wij allen genade om genade nemen. En geen mens kan zonder deze voor God waarachtig zijn. Wilt gij daarom boete doen, doe dan boete op de juiste wijze, want uw boete doet het niet. En gij huichelaars, die geen boetedoening nodig hebt, gij addergebroed, wie heeft u verzekerd dat gij de toekomstige toorn zult ontlopen?", et cetera.

Zo predikt ook St.-Paulus, bij Romeinen, 3[62], en zegt: "Niemand is verstandig, niemand is rechtvaardig, niemand acht God, niemand doet iets goeds, maar dan ook niet één. Gij zijt allen onfatsoenlijk en afvallig." En Act., 17[63]. God gebiedt echter alle mensen, overal, boete te doen. Alle mensen (zegt Hij), niemand uitgezonderd die een mens is. Deze boetedoening leert ons de zonde te erkennen, namelijk, dat met ons alles verloren is, huid en haar niet goed zijn, en wij slechts nieuwe, andere mensen moeten worden.

Deze boetedoening is niet verbrokkeld en bedelachtig zoals die, welke de werkelijke zonde uitboet. Ook is ze niet ongewis, zoals gene, want ze disputeert niet over wat wel of niet zonde is, doch veegt alles op een hoop, en zegt dat alles bij ons louter zonde is. Waarom zouden wij lang willen zoeken, indelen of onderscheiden? Daarom is ook hier het berouw niet ongewis, want er blijft niets over waarmede wij iets goeds zouden willen gedenken om er de zonde mede te betalen, anders dan zuiver

62 Romeinen, 3: 10-13.

63 Er zijn diverse 'Actae' onder de bijbelse apocriefen, en het is niet duidelijk naar welk boek hier verwezen wordt.

een gewis versagen van al hetgeen wij zijn, gedenken, spreken of doen, et cetera.

Zo kan de biecht ook niet vals, ongewis of verbrokkeld zijn. Want wie bekent dat alles bij hem ijdele zonde is, die begrijpt alle zonde, laat er geen buiten, en vergeet er ook geen. Zo kan dus de genoegdoening ook niet ongewis zijn, want ze is niet ons ongewisse, zondige werk, doch het lijden en bloed van het onschuldige lam Gods, dat de zonden der wereld draagt.

Over deze boetedoening predikt Johannes en naderhand Christus in het evangelie. En wij ook. Met deze boetedoening stoten wij paus en alles wat op ons goede werk gebouwd is, tegen de grond. Want alles is op een verrotte, nietige grond gebouwd die ‘goed werk’ of ‘wet’ heet, terwijl er toch geen goed werk is, doch louter slecht werk. En niemand volgt de wet (zoals Christus zegt, bij Johannes: 7[64]), doch iedereen overtreedt hem. Daarom is het gebouw louter valse leugen en huichelarij, daar waar het het heiligst en mooist is.

En deze boetedoening is gegarandeerd bij de christenen tot in de dood. Want ze bijt zich met de overige zonde in het vlees door het gehele leven. Zoals St.-Paulus betuigt, bij Romeinen: 7[65], dat hij vecht met de wet van zijn ledematen, et cetera. En dat niet op eigen krachten, doch door de gave van de Heilige Geest, welke volgt op de vergeving der zonden.

Diezelfde gave reinigt en wist dagelijks de overige zonden uit, en verbeidt dat de mens waarlijk zuiver en heilig wordt gemaakt.

Hiervan weten de paus, de theologen, juristen noch een mens iets, want het is een leer van de hemel, geopenbaard door het

[64] Johannes, 7: 19.
[65] Romeinen, 7: 23.

evangelie, en moet door de goddeloze heiligen ketterij worden genoemd.

Mochten er wederom diverse rotte geesten komen - zoals er wellicht reeds diverse voorhanden zijn en ze ten tijde van het oproer mijzelf voor ogen kwamen - die ervan uitgaan dat wanneer allen die eenmaal de Geest of vergeving der zonden ontvingen of gelovig zijn geworden en nadien zondigen, in het geloof blijven en hen een dergelijke zonde niet schaadt, dan roepen zij dus uit: doe wat gij wilt; gelooft gij, dan is er niets aan de hand; het gelooft delgt alle zonden, et cetera. Verder zeggen zij, dat wanneer iemand naar geloof en geest zondigt, hij de geest en het geloof nooit echt gehad heeft. Zulke onzinnige mensen heb ik veel voor mij gehad, en ik ben bezorgd dat nog in velen een dergelijke duivel steekt.

Daarom is het nodig om te weten en te leren, dat hoewel de heilige mensen, wanneer zij de erfzonde nog hebben en voelen, daartegen ook dagelijks boete doen en strijden, zij in openlijke zonde kunnen vervallen, zoals David in echtbreuk, moord en godslastering, en dat alsnog het geloof en de Geest weg zijn geweest. Want de Heilige Geest laat de zonde niet gebieden en de overhand gewinnen zodat hij volbracht wordt; doch stuurt en weert, zodat hij niet moet doen wat hij wil. Doet hij echter wat hij wil, dan zijn de Heilige Geest en het geloof er niet bij. Want het luidt, zoals St.-Johannes zegt: “Wie uit God geboren is, die zondigt niet, en kan niet zondigen.”[66] Dat is toch ook de waarheid (zoals diezelfde St.-Johannes schrijft). Wanneer wij zeggen dat wij geen zonde hebben, liegen wij en is Gods waarheid niet in ons.

[66] 1 Johannes, 3: 9.

Over het evangelie.

Wij gaan het nu wederom over het evangelie hebben, dat niet, op enigerlei wijze, raad en hulp tegen de zonde geeft. Want God is overdadig rijk in Zijn genade. Ten eerste door het mondelinge woord waarmede in de gehele wereld de vergeving der zonde gepredikt wordt, hetgeen het eigenlijke werk[67] is van het evangelie. Ten tweede door de doop. Ten derde door het heilig sacrament van het altaar. Ten vierde door de kracht van de sleutels[68], en ook door de wederzijdse dialoog en vertroosting van de broeders[69]. Mattheüs, 18[70]: "Waar bijeenkomen"[71], et cetera.

Over de doop.

De doop is niets anders dan Gods woord in het water, door zijn instelling bevolen of, zoals Paulus zegt: "Badend in het woord".[72] Zoals ook Augustinus zegt: "Het woord komt tot het element, en het wordt een sacrament."[73] En daarin houden wij het niet met Thomas[74] en de predikermonniken, die het woord vergeten (Gods instelling), en zeggen, dat God een geestelijke kracht in het water heeft gelegd, die de zonde door het water

[67] "Ampt".
[68] Die feitelijk een symbool van de paus werden. Zie ook Mattheüs, 16: 19.
[69] "per mutuum colloquium et consolationem fratrum".
[70] Mattheüs, 18: 20.
[71] "Ubidno fuerint congregati". Hier is sprake van twee zetfouten. Lees: "Ubi duo'. De zin verwijst naar de uitspraak 'Want waar er twee of drie in Mijn naam verenigd zijn', et cetera; Mattheüs, 18: 20: "Ubi enim sunt duo", et cetera.
[72] "Lauacrum in verbo".
[73] "Accebat verbum ad elementum, et sit Sacramentum".
[74] Hier wordt vermoedelijk bedoeld: Thomas à Kempis, 1380-1472, Augustijner monnik, behorend tot de Moderne Devotie.

afwast. En ook niet met Scotus[75] en de barrevoetse monniken, die onderwijzen dat de doop de zonde afwast vanuit de bijstand van de goddelijke wil. Deze afwassing geschiedt dus uitsluitend door Gods wil, en in het geheel niet door het woord of water.

Over de kinderdoop.

Laten wij ermee stoppen[76] dat men de kinderen moet dopen, want zij behoren ook tot de beloofde verlossing die door Christus geschied is. En de Kerk moet het hun aanreiken.

Over het sacrament van het altaar.

Laten wij ermee stoppen, dat het brood en de wijn in het avondmaal het waarachtige lichaam en bloed van Christus zou zijn, en niet alleen uitgereikt en ontvangen wordt door vrome, doch ook door slechte christenen.

En late men niet slechts één gedaante geven.[77] Wij hebben de hoge kunst niet nodig, die ons leert dat er in één gedaante zoveel is als onder beide, zoals de sofisten en het Concilie van Constantinopel leren. Want ook al zou er iets van kloppen, dat onder één net zoveel geschaard is als onder beide, dan is toch de ene gedaante niet de ganse ordening en instelling die door Christus is ingesteld en bevolen. En met name verdoemen en vervloeken wij in Gods naam diegenen, die niet alleen beide gestalten handhaven, doch ook grofweg daarbij verbieden,

---

[75] Johannes Duns Scotus, 1266-1308, Schots theoloog. Net als Luther wees hij de doop van kinderen af.

[76] “Halten wir”.

[77] “Und das man nicht sol einerley gestalt allein geben.” Strekking onduidelijk.

verdoemen, lasteren als ketterij, en zich daarmede tegen en boven Christus onze Heer en God, et cetera, stellen.

Van de transsubstantiatie achten wij de spitsvondige sofisterij in het geheel niets, daar zij leren dat brood en wijn hun natuurlijke wezen verlaten of verliezen, en slechts in de gestalte en kleur van het brood achterblijven, en niet echt brood zijn. Want met de Schrift valt het ten beste te rijmen, dat het brood er is en blijft, zoals St.-Paulus het zelf noemt: "Het brood dat wij breken."[78] En dus eet hij van het brood.

Over de sleutels.

De sleutels zijn een ambt en macht, gegeven door Christus aan de Kerk, om de zonden te binden en te verlossen. Niet alleen de grove en welbekende zonden, doch ook de subtiele, heimelijke, die alleen God kent. Zoals geschreven staat: "Wie weet hoeveel hij faalt?" En Paulus klaagt zelf, bij Romeinen, 7, dat hij met het vlees de wet der zonde dient.[79] Wat het is niet aan ons, doch aan God alleen, om te oordelen welke, hoe groot en hoeveel de zonden zijn. Zoals geschreven staat: "Ga niet met uw knecht naar de rechtbank, want voor u is geen enkel mens gerechtvaardigd." En Paulus zegt ook, bij 1. Korinthiërs, 4: "Ik ben mij nergens van bewust. Doch daarom ben ik niet gerechtvaardigd."[80]

---

[78] Handelingen, 20: 7. Qua context lijkt dit echter een minder toepasselijke verwijzing dan bijvoorbeeld Marcus, 14: 22, of Lukas, 22: 19, want daar lijkt het pas om geconsacreerd brood te gaan.
[79] Romeinen, 7: 26.
[80] 1. Korinthiërs, 4: 4.

Over de biecht.

Aangezien de absolutie, ofwel de kracht van de sleutel, ook een hulp en troost is tegen de zonde en het slechte geweten, in het evangelie ingesteld door Christus, zo moet men de biecht of absolutie beslist niet[81] niet in de kerk laten afnemen, vooral omwille van het domme geweten, en ook omwille van het jonge, ruwe volk, opdat het verhoord en onderwezen worde in de christelijke leer.

Wat het verhaal over de zonden betreft echter, moet het voor iedereen vrij zijn wat hij wil vertellen of niet wil vertellen. Want zolang wij in het vlees zijn, zullen wij niet liegen wanneer wij zeggen: “Ik ben een arm mens vol zonde”, Romeinen, 7[82]. “Ik vervul een andere wet in mijn ledematen”[83], et cetera. Want aangezien de persoonlijke absolutie[84] afstamt van het ambt van de sleutels, moet men haar niet verachten, doch hoog en waardig houden, zoals alle ambten van de christelijke Kerk.[85]

En in deze aspecten die het mondelinge, uiterlijke woord betreffen, moet men er stevig aan vasthouden dat God niemand Zijn Geest of genade geeft, behalve door, of met het voorafgaande uiterlijke woord, opdat wij ons hoeden voor de enthousiasten[86]. Dat wil zeggen, de geesten die zich erop beroemen dat zij zonder en vóór het woord de geest te hebben, en daarnaar de Schrift of het mondelinge woord naar hun

[81] “bey leib”. Een uitroep.
[82] Romeinen, 7: 5.
[83] Romeinen, 7: 23.
[84] “Absolutio prinata”. Een kennelijke zetfout. Lees: ‘absolutio privata’.
[85] Dit zinspeelt op het feit dat de absolutie door Luther niet werd beschouwd als een goddelijk sacrament, doch als ingesteld door de Kerk (de ‘sleutels’).
[86] Van het Griekse ‘enthousiastikos’, iemand van wie de godheid bezit heeft genomen. Religieuze groepering, ook wel zeloten genoemd. Duits: 'Schwärmer'. Een term uit die dagen die gebruikt werd voor anabaptisten, puriteinen of sektariërs in het algemeen.

believen zowel richten, duiden als oprekken, zoals Müntzer[87] deed, en heden ten dage nog velen doen, die scherpe rechters willen zijn tussen de Geest en de letter, en niet weten wat zij zeggen of stellen. Want het pausdom is ook louter 'enthousiasme', waarin de paus zich erop beroemt dat alle rechten in de schrijn van zijn hart zijn. En wat hij met zijn Kerk oordeelt en benoemt, dat moet Geest en juist zijn, ook al is het boven en tegen de Schrift of het mondelinge woord. Dat alles is de oude duivel, de oude slang, die Adam en Eva ook tot enthousiasten maakte en hen van het uiterlijke woord Gods leidde naar geesterij en eigendunk. En hij deed het ook door andere uiterlijke woorden, net zoals onze enthousiasten het uiterlijke woord verdoemen en zijzelf niettemin niet zwijgen, doch de wereld vol kletsen en schrijven, net als kon de geest niet door het schrift of mondelinge woord van de apostel komen. Doch door hun schrift en woord moest hij komen. Waarom laten zij ook hun preek en schrift niet stoppen, totdat de Geest zelf in de mensen zonder en vóór hun schrift in de mensen komt, zoals zij roemen dat Hij in hen is gekomen, zonder de Schrift te prediken? Wij hebben hier niet de tijd om erover te disputeren. Dat hebben wij al genoegzaam gedaan.

Want ook zij die vóór de doop geloven, of in de doop gelovig worden, moeten door het uiterlijke, voorafgaande woord - net zoals de Ouden, die tot begrip zijn gekomen - van tevoren gehoord hebben dat wie gelooft en gedoopt wordt, zalig is, ongeacht of hij voordien ongelovig na tien jaren de Geest en doop kreeg. En Cornelius, bij Handelingen 10, had lang van tevoren bij de Joden gehoord over de toekomstige messias, waardoor hij voor God gerechtvaardigd werd en zijn gebed en aalmoezen aangenaam waren in een dergelijk geloof (zoals Lukas hem gerechtvaardigd en godsvruchtig noemt). En niet zonder een dergelijk voorafgaand woord of gehoor kon het geloof nog gerechtvaardigd zijn. Doch St.-Petrus moest hem

[87] Thomas Müntzer, Duits theoloog, 1490-1525.

openbaren dat de messias (aan de toekomstige waarvan hij tot dan toe geloofd had) nu gekomen was, en zijn geloof aan de toekomstige messias hem niet bij de verstokte ongelovige Joden gevangen moest houden, doch dat hij moest weten dat hij thans zalig moest worden door de aanwezige messias, en deze niet met de Joden moest ontkennen of vervolgen, et cetera.

Samengevat, steekt het enthousiasme in Adam en zijn kinderen vanaf het begin tot aan het einde der wereld, in hen gevestigd en begeerd[88] door de oude draak. Het is ook de oorsprong, kracht en macht van alle ketterij, ook van de paus en Mohammed. Daarom behoren en moeten wij erop blijven hameren, dat God niet met ons mensen wil handelen, behalve dan door Zijn uiterlijke woord en sacrament. Alles echter wat zonder zulk een woord en sacrament van de Geest geroemd wordt, dat is de duivel. Want God wilde ook pas aan Mozes verschijnen door het vurige bos en het mondelinge woord. En geen enkele profeet, zij het Elia of Elisa, heeft buiten of zonder de Tien Geboden de geest gekregen. En Johannes de Doper heeft die niet zonder Gabriëls voorafgaande woord[89] ontvangen, noch was hij zonder Maria's stem in het lichaam van zijn moeder opgesprongen.[90] En St.-Petrus zegt, dat de profeten niets hebben vanuit de menselijke wil, doch voorspelden vanuit de Heilige Geest, doch zoals de heilige mensen van God. Zonder uiterlijk woord waren zij echter niet heilig, en nog veel minder hadden zij - nog onheilig zijnde - de Heilige Geest tot spreken aangespoord. Want zij waren heilig, zegt hij, aangezien de Heilige Geest door hen spreekt.

---

[88] "gegifftet".
[89] Lukas, 1: 19.
[90] Lukas, 1: 41.

Over de ban.

De grote ban, zoals de paus die noemt, houden wij voor een zuiver wereldlijke straf en gaat ons kerkdienaars niets aan. Doch wel de kleine, dat wil zeggen, de ware christelijke ban: dat men klaarblijkelijke, halsstarrige zondaars geen toegang moet geven tot het sacrament of een andere bijeenkomst van de Kerk totdat zij zich verbeteren en de zonde mijden. En de predikers moeten voor hen deze geestelijke straf of ban niet vermengen met de wereldlijke straf.

Over de wijding en roeping.

Wanneer de bisschoppen ware bisschoppen willen zijn, en de Kerk en het evangelie willen aanvaarden, zou men omwille van de liefde en eenheid toch niet uit nood gegeven willen laten zijn, dat zij ons en onze predikers verordineerden en conformeerden. Doch ver weg gezet alle schrikgestalten en spoken van onchristelijke wezens en gepraal. Nu zij echter geen ware bisschoppen zijn, of ook niet willen zijn, doch wereldlijke heren en vorsten, die noch prediken, noch onderwijzen, noch dopen, noch de communie geven, noch enig werk of ambt van de Kerk volvoeren, en daarenboven degenen die zulke ambten uit beroeping volvoeren, vervolgen en verdoemen, zo moet toch om hunnentwille de Kerk niet zonder dienaars blijven.

Zoals daarom de oude voorbeelden van de kerken en de vaders ons leren, willen en zullen wijzelf bekwame personen tot zulke ambten verordineren. En dat kunnen zij ons niet verbieden, noch verhinderen, ook naar de rechten van henzelf[91]. Want hun rechten zeggen, dat diegenen die ook door ketters verordineerd zijn, verordineerd moeten worden geacht en dat blijven. Net zoals St.-Hiëronymus schrijft over de kerken in Alexandrië, dat

[91] “nach irem reigen Rechte”.

die eerst zonder bisschoppen door de priesters en predikers in het algemeen bestuurd zijn geworden.

Over het priesterlijk huwelijk.

Dat zij het huwelijk verboden en de goddelijke stand der priesters met eeuwige kuisheid bezwaard hebben, daartoe hebben zij geen enkel recht[92] gehad. Zij hebben daarentegen gehandeld als de antichristelijke, tirannieke, vertwijfelde boeven. Daarmede hebben zij aanleiding gegeven tot allerlei verschrikkelijke, gruwelijke, onzalige zonden der onkuisheid, waarin zij nog steeds steken. Zo weinig als aan ons of aan hen macht is gegeven om uit een mannetje een vrouwtje, of uit een vrouwtje een mensje te maken, of beide niet te maken, zo weinig hebben zij ook macht gehad om dergelijke schepselen Gods te scheiden, of hen te verbieden[93] om eerlijk en echtelijk bij elkander te wonen. Daarom willen wij hun hun onaangename celibaat niet inwilligen en ook niet accepteren, doch het huwelijk vrij hebben, zoals God verordineerd en gevestigd heeft. Wij willen Zijn werk niet verscheuren of hinderen, want St.-Paulus zegt, dat het[94] een duivelse leer is.

Over de Kerk.

Wij geven aan hen niet toe dat zij de Kerk zijn, en ze zijn het ook niet. Ook willen zij niet horen wat zij onder de naam der Kerk gebieden of verbieden, Want een kind van zeven jaar weet, Gode zij lof, wie de Kerk vormen, namelijk de heilige

---

[92] “weder fug noch recht”. ‘Fug und recht’ is een vaststaande uitdrukking voor ‘met vol recht’.

[93] “oder verbieten / das sie nicht ehrlich (...)”. De dubbele, enkelvoudig bedoelde ontkenning zien we vaker in het oud-Duits.

[94] Bedoeld is het celibaat.

gelovigen en de schaapjes die de stem horen van hun herder. Daarom dus bidden de kinderen: “Ik geloof in een heilige, christelijke Kerk.” Deze heiligheid bestaat niet uit koorhemden, plateaus, lange rokken en andere van hun ceremoniën - door hen verzonnen boven de[95] heilige Schrift -, doch uit het woord van God en het ware geloof.

Hoe men voor God gerechtvaardigd wordt, en over goede werken.

Wat ik daarvan tot nu toe en voortdurend geleerd heb, weet ik in het geheel niet te veranderen, namelijk dat wij door het geloof (zoals St.-Petrus zegt) een ander, nieuw, zuiver hart krijgen, en dat God omwille van Christus, onze bemiddelaar, ons voor geheel gerechtvaardigd en heilig wil houden en houdt. Hoewel de zonde in het vlees nog niet geheel weg of dood is, wil Hij die toch niet wreken of er vanaf weten.

En op een dergelijk geloof, het herstel en de vergeving der zonde, volgen dan goede werken. En wat aan deze ook nog zondig of gebrekkig is, moet niet tot zonde of gebrek worden gerekend, eveneens omwille van diezelfde Christus. De mens moet echter, zowel naar de persoon en zijn werken, gerechtvaardigd en heilig worden genoemd, en zijn; louter uit genade en barmhartigheid, zoals in Christus over ons uitgeschud en uitgebreid. Daarom kunnen wij ons niet beroemen op veel verdienste van onze werken waar ze zonder genade en barmhartigheid in aanzien staan. Doch zoals het geschreven staat: wie zich roemt, die roeme de Heer, dat wil zeggen, dat hij een genadige God heeft. Dan is alles goed. Ook staat er, dat waar goede werken niet volgen, het geloof vals en niet juist is.

[95] “uber die”, waar “über der” verwacht mocht worden.

Over kloostergeloften.

Terwijl de kloostergeloften scherp tegen het eerste hoofdartikel strijden, moeten zij eenvoudigweg verdwijnen[96], want zij zijn het waarvan Christus zegt, bij Mattheüs, 24: “Ik ben Christus”[97], et cetera. Want wie een gelofte aflegt voor een kloosterleven, gelooft dat hij een beter leven leidt dan de gewone christenman, en wil door zijn werken niet alleen zichzelf, doch ook anderen naar de hemel helpen. Dat betekent Christus verloochenen. En zij roemen vanuit hun St.-Thomas[98], dat kloostergeloften gelijk zijn aan de doop. Dat is een godslastering.

Over de menselijke wetten.

Dat de papisten zeggen dat de menselijke wetten dienen ter vergeving van de zonden, of dat ze de zaligheid verdienen, is onchristelijk en verdoemd. Zoals Christus zegt: “Vergeefs dienen zij mij, omdat zij zulke leerstellingen onderwijzen, die niets anders zijn dan menselijke geboden.”[99] Zo ook bij Titus, 1[100]: “Afgekeerd van de waarheid.”[101] En ook is het niet juist, dat zij zeggen dat het doodzonde is om dergelijke wetten te breken.

---

[96] “abe sein”.

[97] “Ego sum Christus”.

[98] Ook hier zal Thomas à Kempis bedoeld zijn. Hij leefde weliswaar in kloosters, maar zag niets in het afleggen van kloostergeloften.

[99] Mattheüs, 15: 9, en Marcus, 7: 7.

[100] Titus, 1: 14.

[101] “Auversantium veritatem.” Bedoeld is de kritiek aldaar op de Kretenzers: ‘(...) aversantium se a veritate’, ‘(...) die zich van de waarheid hebben afgekeerd’.

Dit zijn de artikelen waarop ik moet en wil staan, tot aan mijn dood, zo God wil. Ik weet daarin niets te veranderen of nageven. Wil iemand echter iets nageven, dan doe hij dat volgens zijn geweten.

Tot slot zit er nog de zinsbegoocheling van de paus achter, van dwaze en kinderlijke artikelen, zoals over de kerkwijding, van het dopen der klokken, het dopen van de altaarsteen, het erbij vragen van de peetvaders, de bijbehorende gaven, et cetera, welk dopen een bespotting en hoon van de heilige doop is, zodat men het niet kan uitstaan.

Vervolgens van het licht wijden, palmen, vlaaien wijden, kruiden, hazen, et cetera. Dit alles kan toch niet gewijd worden genoemd, noch zijn, doch is zuivere bespotting en bedrog. En van deze zinsbegoochelingen zijn er ontelbaar vele. Wij bevelen aan, dat zij hiermede hun God en henzelf aanbidden, tot zij het moe worden. Wij willen daarmede niet in verwarring worden gebracht.

Gedrukt te Wittenberg
door Hans Lufft.
1538.